

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
2. Музика Л. А. До питання визначення сутності та ознак правової політики / Л. А. Музика // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 202–206.
3. Селіванов В. Правова політика України / В. Селіванов // Право України. – 2001. – № 12. – С. 9.
4. Атаманчук Ю. М. Правова держава і громадянське суспільство / Ю. М. Атаманчук // Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. – 2008. – № 1. – С. 3–7.
5. Почтовий М. М. Стадії, критерії ефективності, форми та функції правової політики держави: співвідношення понять у загальній теорії держави і права / М. М. Почтовий // Юридична наука. – 2014. – № 11. – С. 7–12.

Омельченко Вікторія Юріївна,
асистент кафедри української філософії
та культури філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
філософських наук

PHILOSOPHIA PERENNIS ЯК МЕТОДОЛОГІЯ «РОЗУМНОГО ПІЗНАННЯ» ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

У межах цієї розвідки ми висуваємо гіпотезу, згідно з якою філософія є однією з найефективніших методологій розумного пізнання, що дає змогу як вивчати сутність соціальних відносин, так й обґрунтовувати мовою «сильних аргументів» значущість права. Філософія і є тією методологією «розуміння» (Г.-Г. Гадамер) [1], яка, з одного боку, здатна стимулювати якісний приріст «інтелектуального капіталу», а з іншого – вирішувати конкретні питання, зокрема в царині філософії права. Філософи, правознавці, політологи, соціологи, живучи в глобальному, відкритому світі, не мають права говорити мовою виключно «ідеальних теорій» та «абстрактних ідеалів», що чужі запитам і викликам бурхливої реальності. За

оцінкою знаного політичного філософа та філософа права О. Гьоффе, «філософія мусить цуратися як моральних повчань, так безпосереднього втручання в життя. Її справа – понятійне, аргументоване мислення і нічого окрім цього» [2, с. 240]. Наведений пасаж свідчить про ідейну спорідненість О. Гьоффе та Г. Гегеля, який застерігав філософів від такої небезпеки, як абстрактність, яку вважав найбільшим «гріхом» мислення. Так, «Філософія права» Г. Гегеля [3] відображає методологічну настанову, згідно з якою «конкретне» домінує над «абстрактним», завдяки чому вдається зберегати баланс між правом «яким воно є» і «яким воно має бути». Текст «Філософії права» не є ні повчанням, ні детальною інструкцією, це методологія розуміння першопричин тих чи інших похідних явищ [4]. Філософія є наукою з поняттєво-категоріальним апаратом, із джерел якої виводять підставу на самостійне існування й інші галузі знань і наук. «Філософія, саме тому, що вона є проникненням у розумне, і є осягненням наявного і дійсного» [3, с. 53]. На відміну від юриспруденції, яка зводиться до роботи з протиріччями, філософія покликана вивчати глибинні засновки права і доводити їх достеменність у формі точного, конкретного, ясного поняття. Узагальнюючи, зазначимо, що філософія завжди зорієнтована на дійсність.

Філософії як методології «розуміння» значну увагу приділяє Г.-Г. Гадамер, який у роботі «Істина і метод» визначає найбільш суперечливі методологічні колізії, які виникають під час роботи з гуманітарним знанням. Це спроби представити методологію гуманітарного знання за «взірець» природничих наук, де домінує індуктивний метод, а мета визначена пізнанням закономірностей [1, с. 44]. Учений застерігає від такої методологічної «плутанини» і стверджує, що в гуманітарних науках «ідеалом має бути розуміння самого явища в його однократній та історичній конкретності» [1, с. 45]. Метою гуманітарного знання є пізнання чинників, які зумовлюють явища. Домінує процес «розуміння» в тексті, взаєморозуміння в діалозі, яке досягається шляхом проникнення до смислових пластів, що і є «мовним процесом» [1, с. 447]. Відповідно, герменевтика є не просто мистецтвом, а методологією «розуміння».

Прикладом цього слугують такі її підрозділи: філософія права, філософія політики, філософія бізнесу, які є тією практичною філософією, що сприяє якісному поступу соціогуманітарної стратегії розвитку України. Слушною є думка М. Мамардашвілі, що «ідеальне завжди має бути аспектом реального» [5, с. 203]. Отже, філософія – це дієва методологія «розуміння», що утверджує міждисциплінарний діалог між філософією і правознавством, соціологією і політологією, причому актуальні питання філософії права слід розглядати в масштабі соціогуманітарного дискурсу.

Цілком очевидно, що право – це не лише кодекси нормативних зведень, а й «дзеркало» усіх суспільних процесів, культури мислення спільноти, її позитивні аспекти й патології. Підтвердження цієї тези знаходимо у Б. Кістяківського (1868–1920), який зазначав: «існування права – не в статтях і параграфах законів, надрукованих у кодексах, не в судових ухвалах і не в інших постановках органів влади, дотичних до правових питань, а у свідомості як цілої суспільності, так і поодиноких її членів» [6, с. 98]. Загальновідомим є той факт, що базові категорії права – права-обов'язки, свобода-відповідальність – завжди є бінарними. Залишається відкритим питання, як раціональні приписи позитивного права зробити дієвими і значущими для людей. Як досягти «ефекту дієвості», не зловживаючи механізмом санкцій і заборон? Зрештою, ключове завдання права не зводиться лише до його нормотворчої функції, адже право працює із «живими людьми, а не соціальними манекенами» (М. Алексєєв) [7], право має бути значущим для людей, тільки тоді воно буде дієвим. Як примирити теорію писаних правил із практикою розумних дій – це і є одним із ключових питань філософії права. І. Кант стверджував, що держава щодо людини може застосовувати примус і різні норми імперативно-атрибутивного порядку, але в людини має залишатися право на те, аби з'ясувати підставу правочинності та легітимності рішення. Відповідно, І. Кант поруч із вимогою підкорення державному механізму боронить і межі людських прав, а саме вимогу розумної людини збагнути, наскільки той чи той вид примусу є правочинним. Людина, яка має сміливість послуговуватися власним розумом, здатна пізнати природу цієї правочинності. На сторінках роботи «Відповідь на питання: Що таке Просвітництво?» (1784) [8]

І. Кант наголошує на можливості публічно послуговатися власним розумом щодо осмислення законодавств і висловлювати свої думки щодо його удосконалення [8, с. 34], застосовуючи свою здатність критичного судження в конструктивній формі. Так, до пріоритетних прав народу належить свобода друкованого слова, яка є єдиним «паладіумом» прав народу. У кожній свободі мають бути межі, аби вона не перетворилася на свавілля, і ці межі у філософсько-правовій концепції І. Канта є розумними. Зрештою, І. Кант твердить, що повага до права є безумовним обов'язком: «право людини має вважатися священним, яких жертв це не коштувало б владі» [8, с. 302]. Таким чином, І. Кант намагається обґрунтувати апріорну значущість правових принципів і проілюструвати спосіб застосування цих принципів щодо правової емпірії. Саме в розмаїтому масштабі філософії стає можливою як артикуляція, так і репрезентація онтологічних, а подекуди й метафізичних питань із царини філософії права. Філософія є однією з найефективніших методологій «розуміння», «потракування», «тлумачення» філософії права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
2. Гьоффе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьоффе. – Київ : Альтерпрес, 2003. – 264 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
3. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. Гегель ; пер. с нем. ; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
4. Hegel G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts (Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Zum Gebrauch für seine Vorlesungen) / Georg Wilhelm Friedrich Hegel. – Verlag : Suhrkamp Verlag, 2000. – 531 s.
5. Мамардашвили М. Сознание и цивилизация / М. К. Мамардашвили. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – 288 с.
6. Кістяківський Б. Вибране / Б. Кістяківський. – Київ : Абрис, 1996. – 512 с.

7. Алексеев Н. Н. Введение в изучение права / Н. Н. Алексеев. – М. : Тип. Я. Г. Сазонова, 1918. – 184 с.

8. Кант И. Ответ на вопрос: что такое Просвещение? / И. Кант // Сочинения. В 6 т. Т. 6. – М. : Мысль, 1966. – С. 25–35.

Онщенко Наталія Миколаївна, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор

ЛЮДИНА І ПРАВО: КОНТЕКСТ СЬОГОДЕННЯ

Проблематика взаємозв'язку «людина–право» завжди знаходиться в центрі уваги представників юридичної, політичної, філософської, соціологічної думки. І це зрозуміло, оскільки право може бути «фортецею», захисником прав і законних інтересів, провідником у простір свободи, безпеки та правосуддя, дієвим чинником проти сваволі чиновників, а може існувати, на жаль, у «паперовому» форматі або на електронному носії, бути «холостим пострілом» у кращому сенсі. Отже, чого сьогодні прагне, вимагає від права людина? Що покладає на нього в контексті сучасних реформаторських змін? (Згадаємо хоча б медичну, пенсійну, освітню тощо реформи).

Важливого значення набуває в цих умовах дієвість права: відчуття захищеності кожним, гарантованості прав і законних інтересів, протистояння сваволі в процесі упорядкування суспільних відносин, безсумнівної дії механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантування та забезпечення системи безпеки, що пов'язана із соціальною діяльністю, передусім тією, що становить потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. Це не повний перелік наших очікувань від сучасного права. Успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки право в суспільстві підтримується та поважається різними соціумами та кожним індивідом зокрема.

Отже, наші очікування від дієвості сучасного права (від якості медичного обслуговування до належних умов праці й